

A Magyar Lányok fényképei II.

1894–1918

A kétrészes tanulmány az 1894 decemberében indult népszerű ifjúsági hetilap első huszonöt évfolyamának fényképeit tekinti át. Az első rész általánosságban ismertette a folyóiratot és a fényképanyagot, valamint a fotográfia néhány tematikus csoportját.¹ A második rész folytatja a felvételek témák szerinti prezentálását, valamint bemutatja a képek hivatásos vagy amatőr készítőit.

A folyóirat kiemelt szerepet szánt a magyar irodalomnak, művészetnek és a hazafias nevelésnek. Ez azonban nem jelentette azt, hogy nem tartotta fontosnak más országok, kultúrák megismer(tet)ését. Miközben bemutattak hazai tájakat (mint például Erdélyt Gárdonyi Géza), akkor emelkedő, szépülő épületeket (az új Országházról 1896-ban, 1899-ben, 1902-ben és 1904-ben is közöltek képeket a lapban, de a királyi palotáról és a Halászbástyáról is találhattak felvételeket az olvasók), fokozatosan egyre több idegen, távoli országról, városról, kultúráról is olvashatott a közönség. S bár kezdetben többnyire magyar utazók írásait adták közre, ez az évtizedek alatt éppúgy módosult, mint ahogy a szépirodalomba is fokozatosan bekerült néhány fordítás, átdolgozás. (A lap indulásakor meghatározó szempont volt, hogy magyar irodalmat nyújtsanak a fiataloknak, később azonban a tartalomjegyzéket böngészve több külföldi író nevét is megtalálhatták az olvasók.) A szöveget kísérő vagy olykor önállóan megjelenő képek éppúgy lehetnek portrék, csoport-, város-, utca- és épületképek, mint táj- és természetképek, de találni köztük különböző eseményeket vagy szokásokat, a mindennapi életet vagy éppen érdekességeket bemutató élet-, esemény- és pillanatképeket is.

A magyar(országi) tematikájú felvételek között említethetők várakról vagy romjaikról (Drégely, Bodókö, Füle,

Krasznahorka, Vitány, Világos, Füzér, Ónod, Torna, Trencsén), új épületekről (a kecskeméti városháza díszterméről, a fiumei kormányzói palotáról, a kőbányai templomról vagy az ógyallai meteorológiai obszervatóriumról), szoboravatásokról készült fényképek éppúgy, mint (fő)városi és falusi életképek. Utóbbiak között a hétköznapiak és az ünnepek, a munka és a szórakozás pillanatait megörökítő fotók éppúgy vannak, mint érdekességeket, különlegességeket ábrázoló felvételek. Erre lehet példa a *Budapesti specialitások* című illusztrált cikk, amelynek névtelenségben maradt szerzője Duna-parti halászléről, gellérthegy barlanglakásokról (utóbbiakról képet nem közölnek), Ferenciek terei galambetetésről és a margitszigeti lóvasútról is ír, a csatolt fényképek pedig egyebek mellett egy dunai halászbárkán egy kutya gondjaira bízott csecsemőt és az egyfogatú lóvasút végállomását mutatják be.² Sok fotográfia a polgári élet különböző pillanataihoz köthető (séta a korzón, kirándulás, korcsolyázás, téli sportok, kézimunka, otthoni muzsikálás), de nemegyszer arisztokraták, parasztok és munkások ünnep- és hétköznapija is bepillantást nyújtanak (így például lóversenytérrel, valamint nagymosásról, vásárokról, piacokról, egyes foglalkozásokról vagy éppen a munkakeresőkről, de disznóvágásról vagy a pünkösdi ünnepéről is közöltek felvételeket).³

A külföldi témájú fényképek éppolyan változatosak, mint a hazaiak, s bár olykor önálló képeket is közzétettek, a felvételek nemegyszer hosszabb-rövidebb szövegekkel, útirajzokkal együtt láttak napvilágot. Röviden volt már szó a *Képek a nagyvilágból* című sorozatról,⁴ de érdemes megemlíteni egy másikat is, amely az *Uj Idők*-ben látott napvilágot *Séták a nagyvilágban* címmel,⁵ és amelynek több képét, olykor a hozzájuk tartozó szöveggel együtt,

¹ A tanulmány első része a *Magyar Művészet* előző számában jelent meg.

² *Magyar Lányok*, 1913. október 26. (44. sz.), 277–278. (képek: 277., 278., 279. és 283.) Az idézeteket a mai akadémiai helyesírás szerinti átiratban közlöm, a lap- és műcímeket az eredeti alakjukban teszem közzé, és a képcímekkel együtt egységesen kurziválom (kivéve a hosszabb képaláírásokat). A tanulmányban közölt képek az MNMKG Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből valók.

³ Az *A Dunaparton* című felvétel szerepel az *Uj Idők*-ben is, Erdélyi [Mór] felvételeként. 1896. december 20. (52. sz.), 533.

⁴ 1925-től az *Uj Idők*-ben is indult egy azonos című és hasonló jellegű

sorozat: egy-egy fényképet adtak közre hosszabb-rövidebb képaláírással, rendkívül változatos tematikával (a politikai aktualitásoktól a különlegességekig).

⁵ A sorozat 1903 és 1933 között jelent meg, azonban szinte az összes része (95%) az első másfél évtizedben látott napvilágot. A közlemények mintegy hetven százalékát kíséri egy vagy több kép, legtöbbször fotográfia. A sorozatról lásd részletesen DEDE Franciska: *Séták a nagyvilágban. Az Uj Idők illusztrált utazási sorozata = Történelem és vizualitás*. Szerk. KUNT Gergely, TAMÁS Ágnes, Szeged, Vác, Eger, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Líceum, 2024, 93–107.

átvette a *Magyar Lányok* is. A szövegeket hol teljes egészében, hol meghúzva, egyes részeket kihagyva emelték át.⁶ Teljes egészében vették át Kozmutza Kornélné (a későbbi Bölöni Györgyné) japán cseresznyeünnepről és Faltay Lucyen Hawaiiról szóló illusztrált cikkét,⁷ valamint néhány apróbb kihagyással báró Babarczyné Jósa Jolán írását Paraguayról, illetve jelentősebb kihagyásokkal Fráter Aladárét Argentínáról.⁸ Szintén tőle vették át azt a Mexikóról szóló szöveget, amely az *Uj Idők*ben jelent meg sok-

kal hosszabb változatban, több képpel illusztrálva, de az említett utazási sorozaton kívül.⁹ Arra is van példa, hogy az *Uj Idők*ből átvett képekhez más írást csatoltak,¹⁰ és arra is, hogy csak a képet vették át, és egyáltalán nem közöltek hozzá szöveget, mint a testvér lapban Spaits Sándor teheráni úti beszámolójához tartozó, szőnyegszövő nőket ábrázoló felvételt.¹¹ Máskor könyvekből válogattak szemelvényeket és fotókat. Pierre Loti, az íróként elhíresült tengerésztiszt Egyiptomról szóló könyvéből vett részle-

A Dunaparton
Fotó:
[Erdélyi Mór],
Magyar Lányok,
1897. január 3.
© OSZK

⁶ A sorozatcím időnként Tutsek Anna lapjában is szerepel, máskor csak a cikk címe és/vagy az adott fénykép.

⁷ KOZMUTZA Kornélné: *Virágünnep virágos országban* = *Magyar Lányok*, 1908. július 5. (28. sz.), 22–24. (képek: 21. és 23.); FALTAY Lucyen: *A Havai szigeteken* = *Magyar Lányok*, 1910. november 6. (45. sz.), 292–293. (képek: 293. és 301.) A két szerző azonos című cikkei az *Uj Idők*ben: 1908. május 17. (21. sz.), 441–442. (képek: 441–443.) és 1910. június 26. (26. sz.), 649–650. (képek: 650–651.).

⁸ Br. BABARCZYNÉ JÓSA Jolán: *Yerba* = *Magyar Lányok*, 1910. július 31. (31. sz.), 71–72., 74. (képek: 70., 71. és 72.); FRÁTER Aladár: *Az ezüstös ország* = *Magyar Lányok*, 1910. szeptember 11. (37. sz.), 165–166. (képek: 163., 165., 167., 172. és 173.) A két szerző azonos című cikkei az *Uj Idők*ben: 1910. május 1. (18. sz.), 442–444. (képek: 442–443.) és 1910. július 31. (31. sz.), 94–97. (képek: 94–97.)

⁹ FRÁTER Aladár: *Montecuhzoma országából* = *Magyar Lányok*, 1911. november 19. (47. sz.), 327–328. (képek: 327., 328. és 331.) A szerző azonos című hosszabb cikke az *Uj Idők*ben: 1911. március 26. (13. sz.), 320–322. (képek: 314., 315., 316., 317., 319.) és április 9. (15. sz.), 371–373. (képek: 368., 369., 370., 371.)

¹⁰ [NÉVTELEN]: *Japán* = *Magyar Lányok*, 1904. március 6. (10. sz.), 162. (képek: 153., 155. és 161.) Herczeg Ferenc lapjában lásd KOZMUTZÁNÉ: *Séták a nagyvilágban. Kirándulás Jokohámából* = *Uj Idők*, 1904. február 14. (7. sz.), 145–148. A cikkhez több kép tartozik, mint a *Magyar Lányok*ban, azonban a 161. oldalon található felvétel csak Tutsek Anna folyóiratában szerepel.

¹¹ *Magyar Lányok*, 1905. december 10. (50. sz.), 375. Herczeg Ferenc lapjában: SPAITS Sándor: *Séták a nagyvilágban. Teherán* = *Uj Idők*, 1905. október 1. (40. sz.), 319–321. vonatkozó kép: 319.

Egyiptomban
utazó európai
társaság,
Magyar Lányok,
1896.
augusztus 23.
© OSZK

teket közöltek az *Uj Idők* után *Philae halála* és *Luxor* címmel, mindössze egyetlen rövid bekezdésnyi eltéréssel,¹² de írtak Theodore Roosevelt vadásznaplójáról, részleteket is közölve belőle, mint ahogy szemelvényeket adtak közre Ejnar Mikkelsen dán sarkkutató Balla Ignác fordításában (a Singer és Wolfner kiadásában) akkor megjelent könyvéből is.¹³ A magyarok közül említhető például Malonyay Dezső, akinek nem sokkal a lap indulása után megjelent könyvéből közöltek részleteket több képpel is illusztrálva.¹⁴ Szintén magyar a szerzője annak a rövid indiai beszámolónak, amelyet számos előzőhöz hasonlóan az *Uj Idők*-ből vett át a *Magyar Lányok*.¹⁵

A cikkek (és a hozzájuk tartozó képek) tartalma igen változatos. Beszámolnak tájakról, kultúrákról, épületekről, de vannak szövegek, amelyek különböző növények ter-

mesztéséről, betakarításáról szólnak, mások állatokat mutatnak be. Többször küldött hosszabb levelet Angliából a lap korábbi munkatársa, az oda férjhez ment Gineverné Györy Ilona is, és érdemes kiemelni Lendl Adolf írását Kittenberger Kálmán afrikai vadászatáról és állatgyűjtő munkájáról. A neves vadász Afrika belsejében telepedett le, „harmadfélével” korábban. „Állatgyűjtéssel foglalkozik ott, és már sok értékes fajnak példányait küldte haza, a Magyar Nemzeti Múzeumnak meg más tudományos intézetünknek. [...] Kittenberger ez év július–augusztus havában hazatér, és mert hírül vette az újságból, hogy fővárosunk szép állatkertje épül, sőt a közeljövőben meg is nyílik – ezentúl, a még hátralévő hónapokban, nem fog vadászni, hanem inkább eleven állatokat gyűjteni, hogy szolgálja vele a mi jó ügyünket.”¹⁶

¹² *Magyar Lányok*, 1912. január 28. (5. sz.), 69–74. (képek: 71. és 72.) és március 10. (11. sz.), 169–171. (képek: 167., 171. és 173.). Az *Uj Idők*-ben: 1910. október 23. (43. sz.), 381–384. (képek: 382–384.) és 1911. február 5. (6. sz.), 149–152. (képek: 150–151.)

¹³ *Magyar Lányok*, 1913. szeptember 21. (39. sz.), 196–197. (képek: 196., 197. és 198.) és 1913. június 15. (25. sz.), 396., 398–400. (képek: 398. és 399.) A kötet címe MIKKELSEN kapitány: *A sarkvidék Robinsonja*. Ford. BALLA Ignác, Bp., Singer és Wolfner, 1913. A Roosevelt-naplót az *Uj Idők*-ben lásd 1910. október 16. (42. sz.), 354–356. (képek: 354–355.) A Mikkelsen-kötetből más részleteket és más képeket adtak közre Herczeg Ferenc lapjában.

¹⁴ *Magyar Lányok*, 1896. augusztus 23. (35. sz.), 557–560. (képek: 556., 557., 558., 559.), szeptember 6. (37. sz.), 583–585. (képek: 584., 585., 589.) A kötet, amelyből a szemelvények és a képek vannak:

MALONYAY Dezső: *A Nilus országa. Fiatal barátjainak*. Bp., Singer és Wolfner, 1896

¹⁵ VAISZLOVICH Gyula: *Ázsia szívében. Achmadabadból Jaypurig* = *Magyar Lányok*, 1911. november 5. (45. sz.), 296., 298. (képek: 292. és 294.) Bár a szöveg teljesen egyezik, Tutsek Anna lapja eggyel kevesebb képet közöl, mint a társalap. *Uj Idők*: 1911. április 23. (17. sz.), 430–431. (képek: 421., 423., 424.) Az *Uj Idők*-ben nem sokkal a szöveg megjelenése után nyíltlevél-váltásra került sor a szerző és az Indiában élő Telléry S. József között: 1911. július 16. (29. sz.), 65–66., augusztus 6. (32. sz.), 130–131.

¹⁶ LENDL Adolf: *Állatgyűjtés Afrikában* = *Magyar Lányok*, 1911. június 11. (24. sz.), 372–374. (képek: 373–374.), az idézett rész: 372. A szerző azonos című írása az *Uj Idők*-ben: 1911. március 19. (12. sz.), 293–294. (képek: 292–293.)

A hosszabb, illusztrált útirajzok, beszámolók mellett önálló képeket is közzétett a lap (esetleg rövid magyarázó szöveggel vagy hosszabb képaláírással). Van köztük felvételt bicikliző japán nőkről, görkorcsolyázó német leányokról és párizsi békacombárusról is.¹⁷

A képek között önálló csoportba sorolhatók a „komoly kérdéseket” érintő felvételek. Ide tartoznak mindenekelőtt a társadalmi és szociális témájú fényképek, de 1914-től kezdve ide sorolható a világháború eseményeit bemutató számtalan fotográfia is. Bár – a háborút kivéve – nem ezek a felvételek vannak többségben, mindenképpen érdemes megemlíteni őket. A témájuk igen különböző (és több szerepel az *Uj Idők*ben is): van közöttük – beállított felvételnek tűnő – életkép hajléktalan csavargó gyermekekről, amelyet a gyermekvédő kongresszus kiállításából közöltek 1899-ben, de találhattak felvételt a fiatal olvasónők Budapest környéki árvízről vagy kilakoltatott családokról is.¹⁸ Szintén a komoly tematikához tartozik, de tartalmában más jellegű a Rooseveltt Magyarországra érkezését bemutató csoportkép Apponyi Alberttel és a washingtoni nagykövet feleségével együtt, 1910-ben. A szociális és társadalmi témához kapcsolódnak, bár az életképek között is említhetők a különböző jótékonyági rendezvényekről készült felvételek is.

Önálló tematikaként is tekinthető az I. világháborút különböző szempontokból megjelenítő képanyag. Éppúgy közöltek képet a bevonuló katonákról és a frontról, mint a hátszagról. A katonákat járőrözés, fegyverhasználat és pihenés közben is bemutatták. A fiatal olvasók találhattak képet a hazai és az ellenséges hadseregekről, lövészárkokról, fogolytáborokról, lelőtt léghajóról, sebesültekről és katonasírokról is. Emellett azonban a tábori konyháról, tábori postáról, tábori szentmiséről is, valamint hógolyózó honvédekről vagy épp a rajzokat készítő Mednyánszky László festőművészről. A hátszágban hadikórházakat mutattak be, jótékonyági gyűjtőakciókat, de buzdítottak hadikölcsönjegyzésre is. A teljesség igénye nélkül érdemes néhány képet kiemelni az egyes főbb csoportok, témák szerint. A harctéri tematikájú képek között katonalovak és autók sorozását, lecsapódó gránátot, ellenséges tüzéség által lőtt országutat és rohamra induló német katonákat bemutató felvételek éppúgy helyet kaptak, mint a gránátgyújtól égő erdőről és a Száva partján lévő magyar katonasírokról készült fényképek. A fotók másik jelentős része a mindennapi életet mutatja be a fronton: román bakák kólót táncolnak a táborban, egy katona a fedezék tetején szalonnázik, mások ágyúdőrgés közben pisztrángot fognak az Isonzóban, vagy éppen nagymosást tartanak egy összelőtt olasz falu főterén. A hátszági hétközna-

pokkal is több felvétel foglalkozik: „Aranyat vasért” felirat alatt a bevonultak javára aranyékszereket gyűjtenek vasgyűrűért cserébe, „Cukorkát a hősöknek!” jelszóval pedig a falvakból érkezett adományokat mutatják be. Készültek felvételek sebesült katonákról Budapest utcáin, az Angelina Otthon asztalosműhelyében gyermekjátékokat készítő rokkant és lábadozó katonákról, a Király Színház felvonásközben hósapkát kötő művésznőiről, a naponta jótékony célú dunai kirándulásokat tevő „Augusztá-hajóról” és a pasaréti lövészárkok-kiállításról. Végül a vegyes témájú háborús képek közé sorolhatók az orosz hadifoglyokat vagy a harctér közeléből menekülő lakosokat ábrázoló felvételek, de megörökítettek írni-olvasni tanuló beteg katonákat és arcképesútlelél-készítést is a németek által megszállt francia területeken.

A világháborús fotók jelentős része önálló kép, azaz mindössze egy képaláírás tartozik hozzá. Ebből fakadóan legtöbbször más témájú szövegekbe ágyazva jelentek meg. Ritkábban két képet együtt, egy oldalra szerkesztve mintegy beékelődő tematikus egységként adtak közre, de ekkor sem volt feltétlenül közvetlen tartalmi kapcsolat a képek között, mindössze a háborús tematika kapcsolta össze őket. Mint már volt is róla szó az ismétlődő képek

Zsiráf-baby, amelyet cuclival táplálnak a berlini állatkertben, Magyar Lányok, 1914. április 19. © OSZK

¹⁷ A zsiráfetetés bemutató felvétel szerepel az *Uj Idők*ben is: 1913. január 19. (4. sz.), 98.

¹⁸ Utóbbi az *Uj Idők*ben: 1910. október 30. (44. sz.), 408.

kapcsán, nem mindig az elkészítésük idején tették közzé a képeket, és az egyes felvételek közlési idejét összehasonlítva az *Uj Idők*-ben megjelent azonos képekével, látható, hogy olykor több mint féléves eltéréssel jelentettek meg fotográfiákat, de arra is van példa, hogy 1918-ban (már a háború vége után) adtak ki az *Uj Idők*-ben 1915-ben megjelent felvételt.¹⁹ A háborúhoz köthető szöveges és képi információkat természetesen szabályozták. „[...] itt-hon [...] a Hadfelügyeleti Bizottság Sajtóalbizottsága ellenőrizte a hadviseléssel kapcsolatos információk nyilvánosságra hozatalát. Ez általában késleltetési előírást jelentett: akkor lehetett hadszíntéri rajzot, fényképet közölni, amikor a helyszín vagy az esemény már nem volt időszzerű, akkor is csak pontos képaláírás nélkül, a tudósítással pedig meg kellett várni az eseményről kiadott hivatalos jelentést. Azonnali helyszíni tudósítást még győzelemről sem lehetett leadni [...]”²⁰

Az eddigi tematikus csoportok mellett érdemes még néhányat megemlíteni, amelyek fényképei az előzőkhöz hasonlóan más csoportokban is helyet kaphatnak. Az egyik ilyen egység a vegyes fotográfiáké. Bár többük sorolható a csoportképek vagy életképek közé is, érdemes külön is említeni őket. Ide tartozhat például az a beállított műtermi felvétel (Berger Rezső fényképészeti műterméből), amely *Husvéti tojások* címmel két gyermeket ábrázol tojáskeresés (imitálása) közben, vagy az a gyermekekből álló csoportkép, amely *Házi hangverseny* címmel hangszerek mellett, illetve hangszerekkel a kezükben mutatja a nagyobbakat, míg a kicsik anélkül szerepelnek a felvételen. Szintén ide sorolható egy hintázó fiatal lány képe vagy a szintén beállított *Almaszüret* című csoportkép, amelyen egy egész család látható munka (imitálása) közben.²¹ Végül külföldi képek is kerülhetnek ide, amelyek különböző lakókocsikat ábrázolnak a lakóikkal együtt: a cirkuszkocsik mellett a gazdagok kirándulását és szórakozását vagy éppen egy jótékony célú népművelő kezdeményezést szolgáló alkalmatosságot is bemutatnak (utóbbi koci a legeludogottabb és legelmaradottabb angliai falvakat ke-

reste fel, hogy utazói különböző egészségügyi tanácsokkal és felvilágosítással lássák el az ottaniakat).²²

Még csak érintőlegesen esett szó a portrékról és csoportképekről, amelyek érthető módon szintén önálló kategóriát jelentenek, jelenthetnek a fotográfiák között. Egy részük itt is kapcsolódhat más csoportokhoz is, hiszen több tanárt, nőnevelőt mutattak be a lapban, és közzétették a háztartási iskola növendékeinek vagy jótékony célú előadások résztvevőinek csoportképeit is.

A portrék között van arckép, mell-, térd- és egész alakos álló, illetve ülő kép, profilból, félprofilból és szemből készült felvétel egyaránt. S hogy kiket örökített meg? Az oktatáshoz, neveléshez valamilyen módon köthető személyek mellett neves személyiségeket: írókat, művészeket, tudósokat mutattak be, köztük többeket saját otthonukban, dolgozósobájukban vagy éppen műtermükben.²³ Az apropó igen változatos lehetett a jubileumtól a nyugdíjba vonulásig, de neves, közismert személyekről nemegyszer megemlékeztek a halálukkor is. Olykor saját munkatársaikról is közöltek fényképet.

A portrék között önálló alcsoportot is alkothatnak a valamilyen okból kiemelkedő vagy különleges teljesítményt nyújtó hölgyek fényképei. Természetesen idetartozhatnak a korábban már említett tanító- és igazgatónők, valamint az írónők is, de az idesorolhatók köre jóval szélesebb. Itt említhető például Tábori Kornél cikke *Leányművészek* címmel, amelyhez tucatnyi portré (köztük tizenegy fénykép) tartozik, arcképben mutatva be a fiatal képzőművészeket (köztük például Konek Idát és Undi Mariskát).²⁴ Jóval korábban, 1900-ban cikkeket közöltek az egyetemet végzett leányokról, arcképüket is megjelentetve: dr. Schmidt Mariskáról, az első (bölcész) doktor kisasszonyról, Murányi Veráról, az első gyógyszerész kisasszonyról, Steinberger Saroltáról, az első, Budapesten végzett orvosról és Paulas Erika építész kisasszonyról, akiről azt írták, hogy sok „ellenséges indulattal kellett” megküzdenie, és hogy ő tervezte a beszteerci erdészeti palotát, amely az első, „női kéz [által] tervezett” magyarországi

¹⁹ Belgrád madártávlatból. A belgrádi vár repülőgépről fotografálva. Egy hadi pilótánk fényképe = *Magyar Lányok*, 1918. október 20. (42. sz.), 250. Ugyanez a kép az *Uj Idők*-ben három és fél évvel korábban jelent meg: 1915. február 7. (7. sz.), 175. További példa *A romániai harc-térről. Hidverés. A háttérben már átkelésre készül a trén* című felvétel, amelyet az *Uj Idők* több mint fél évvel korábban jelentetett meg: 1916. december 24. (53. sz.) 663. A *Magyar Lányokban*: 1917. szeptember 16. (38. sz.) 601.

²⁰ BUZINKAY Géza: *Sajtó és/vagy propaganda az első világháború alatt = Propaganda – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*. Szerk. ifj. BERTÉNYI Iván, BOKA László, KATONA Anikó, Bp., OSZK, 2016, 233–234. A korlátozásokról lásd még PAÁL Vince: *Sajtóirányítás és -ellenőrzés Magyarországon a Nagy Háború éveiben* = Uo., 257–272., különösen 262–270.

²¹ *Magyar Lányok*, 1904. április 3. (14. sz.), 221.; 1904. december 25.

(52. sz.), 413.; 1911. május 14. (20. sz.), 313.; 1904. november 20. (47. sz.), 333.

²² ZEMPLÉNI Gyuláné: *Modern vándorélet = Magyar Lányok*, 1914. január 18. (3. sz.), 42–43. (képek: 42., 43.)

²³ Az *Uj Idők Magyar írók otthonukban* című sorozatából átvett képekről van szó. A témáról lásd bővebben DEDE Franciska: *Magyar írók otthonukban. Az Uj Idők sorozata 1903–1913 = Magyar Művészet*, 2023, 6. sz., 34–35.

²⁴ TÁBORI Kornél: *Leányművészek = Magyar Lányok*, 1913. április 27. (18. sz.), 284–286. (képek: 284., 285.)

²⁵ [NÉVTELEN]: *Az első magyar doktorkisasszony = Magyar Lányok*, 1900. július 8. (28. sz.), 31. (kép: 29.); [NÉVTELEN]: *Az első gyógyszerész-kisasszony Magyarországon = Magyar Lányok*, 1900. október 7. (41. sz.), 239.; [NÉVTELEN]: *Két leány = Magyar Lányok*, 1900. november 25. (48. sz.), 350. (képek: 349.)

építmény.²⁵ Érdekességként említhetők a millennium évében két női cigányprímásról (anyáról és leányáról) közzétett felvételek is.²⁶ A különleges, kivételes életpályáknál (nem szólva itt az arisztokrata hölgyekről vagy uralkodók hitveséről) említhető Lebstück Mária nőhonvéd, akiről egész oldalas műtermi felvételt tettek közzé, illetve a külföldiek közül Sarah Wilson, a *Morning Chronicle* dél-afrikai harci tudósítója, aki Wilson kapitány feleségeként az angol–búr háborúról küldött tudósításokat, valamint a tizenkilenc éves szerb Jovanovics Zsófia, aki a vőlegényével együtt harcolt a szerb seregben.²⁷ Az I. világháború alatt is közöltek női katonákat bemutató képeket, így Fery-Bognár Mária káplárról és Kurz Jarema hadapródjelöltről,²⁸ és önkéntes ápolónőkről is tettek közzé felvételeket.²⁹ Személyes vonatkozású az a történet, amelyet Tutsek Margit fényképe mellé írt a szerkesztőnő. A predeáli postán dolgozó fiatal leányt a román betörés után elhurcolták az édesanyjával és a vőlegényével. A jegyesét később internálták, ők pedig csak hosszas viszontagságok árán jutottak Magyarországra.³⁰

Érintőlegesen már volt róla szó, hogy olykor kiemelkedő sporteredményeket elért hölgyekről is közöltek fényképet, de itt említhető érdekességként a turistanők hegymászásának magassági rekordját tartó Miss Bullock Workman is, akit nem portrén mutattak be, hanem a Himalája egyik csúcsának megmászása közben (bár elgondolkodtató, hogy a hegyoldalban mászó két alakot ábrázoló felvétel hogyan készülhetett és honnét vette át a folyóirat). Olykor különleges eredményt felmutató (leány)gyermekről is közöltek fényképet, mint a tizennégy éves Grünwald Kláráról, „Magyarország legifjabb festőművésznőj[éről], aki nemrég kiállított a Nemzeti Szalonban” vagy a „turini Guidini orvos ötéves leánykáj[áról], aki apjával együtt a legnyaktörőbb hegymászásokban is részt vesz. A kis olasz leány már 3400 méter magas hegyeket is megmászott”.³¹

A külföldi, nevet szerzett hölgyek között – a már említetteken túl – arcképet jelentettek meg az első németországi ötvösmesternőről és Hollandia első egyetemi tanárnőjéről is.³²

Végül külön kell szólni az 1913-ban Magyarországon tartott női világkongresszushoz kapcsolódó képekről.³³ A kongresszussal foglalkozó írások közül Altai Margit háromrészes, portrékkal illusztrált cikkét érdemes kiemelni, amelyben a hazai és külföldi résztvevőket mutatta be önálló portrékon és csoportképeken (még a rendezvény kezdete előtt).³⁴ Van, akit egyedül, mást a családja körében vagy a kislányával együtt örökítettek meg, az egyik hölgyet pedig lóháton kapták lencsevégre. Adtak közre képet svéd diáklányokról, neves női zeneszerzőről és karmesterről, írónőről, ügyvédről és lelkésznőről is. Néhány héttel később pedig Margit (Ego), azaz Fried Margit írt levélformában a kongresszusról, amelyhez két csoportképet csatoltak az ülés megnyitására siető hölgyekről, illetve külföldi vendégekről, a következő számban pedig – immár csatolt képek nélkül, az olvasók érdeklődő leveleire válaszul – Altai Margit még egyszer írt az eseményről.³⁵

Ide (is) kapcsolódhatnak azok a külföldi témájú illusztrált cikkek és önálló képek is, amelyek akár általánosságban foglalkoztak valamely országban a nők helyzetével, akár a nők oktatásáról vagy munkavállalásáról tájékoztattak. Két cikk az „asszonyok városával”, illetve „asszonyországgal” foglalkozott, képekkel illusztrálva. Az első a franciaországi Froissy városról szól, amelyben több tisztséget nők töltöttek be. A cikk szerzője kiemelte, hogy az egyébként férfiak által is lakott kisvárosban az állomásfőnök, a váltóőr, a levél- és a sürgönykihordó, sőt, a hivatalos községi dobos, a tehénpásztor és a borbély is nő volt.³⁶ Zombory István írása pedig *Asszonyország* címmel a mexikói Tehuantepec városról szól (amelyről a földszoros is kapta a nevét), ahol a nők „kezükbe kerítették minden iparágat, minden kereskedelmet. A boltok címtáb-

²⁶ [NÉVTELEN]: Muzsikáló asszonyok = *Magyar Lányok*, 1896. június 28. (27. sz.), 427–429. (képek: 428.)

²⁷ SÜLYÖK Ylida: *Magyar nők a szabadságharc után* = *Magyar Lányok*, 1898. március 13. (11. sz.), 170–173. (kép: 169.); [NÉVTELEN]: Sarah Wilson a dél-afrikai harci tudósító = *Magyar Lányok*, 1901. október 13. (42. sz.), 255. (Mindenféle); *Magyar Lányok*, 1912. december 22. (52. sz.), 413.

²⁸ GOMBOS Gyuláné: *Nők a harctéren* = *Magyar Lányok*, 1917. február 4. (6. sz.), 89–90. (képek: 89.)

²⁹ Önkéntes ápolónők a harctéren. Báró Bornemissza Elemérné és gróf Vass Mariska = *Magyar Lányok*, 1915. március 21. (12. sz.), 183.; Biró Alice, önkéntes ápolónő, aki nemes hivatásának áldozata lett = *Magyar Lányok*, 1915. július 4. (27. sz.), 429.

³⁰ TUTSEK Anna: *A predeáli postamesternő* = *Magyar Lányok*, 1916. november 5. (45. sz.), 708–710., 708. (kép: 708.)

³¹ *Magyar Lányok*, 1911. augusztus 20. (34. sz.), 123.; 1910. november 27. (48. sz.), 347.; 1912. október 13. (42. sz.), 245.

³² [NÉVTELEN]: Az első ötvösmester-asszony = *Magyar Lányok*, 1913.

február 2. (6. sz.), 98.; GOMBOS Gyuláné: *Egy asszony-tanár* = *Magyar Lányok*, 1917. október 28. (44. sz.), 701.

³³ A századelő hazai nőmozgalmainak főbb dátumairól lásd FÁBRI Anna: „A szép tiltott táj felé”. *A magyar írónők története két századforduló között (1795–1905)*. Bp., Kortárs, 1996, 181., 183., 246–247.

³⁴ ALTAI Margit: *Hires asszonyok Budapesten* = *Magyar Lányok*, 1913. május 4. (19. sz.), 299–300. (képek: 299., 300., 301.); május 18. (21. sz.), 328–330. (képek: 328., 329., 330.); május 25. (22. sz.), 344–345. (képek: 344., 345.). Az első rész alcíme: *Az ifjú feministák*, a harmadik rész egyik portréja pedig nem fénykép, hanem rajz. Idézett rész: 299.

³⁵ MARGIT (EGO), [FRIED Margit, dr. RÓZSAVÖLGYI Móréné]: *Levél a nőkongresszusról* = *Magyar Lányok*, 1913. június 29. (27. sz.), 11–13. (kép: 11.); ALTAI Margit: *A budapesti női-világkongresszus külső képe* = *Magyar Lányok*, 1913. július 6. (28. sz.), 40–42.

³⁶ [NÉVTELEN]: „Asszonyok városa” = *Magyar Lányok*, 1911. október 29. (44. sz.), 277–278. (képek: 277., 278., 279.). Az *Uj Időkben* lásd LAIGNAC: „Asszonyok városa” = *Uj Idők*, 1911. augusztus 13. (33. sz.), 150–151.

A budapesti
lakásnyomor.
Kilakoltatott
családok,
Magyar Lányok,
1910.
november 20.
© OSZK

lái, a telekkönyv lapjain, sőt a hivatalok ajtain hemzseg a sok női név”.³⁷

Fényképek és a *Magyar Lányok*

„Azt hisszük, olvasóink kívánságát találjuk el, mikor mai számunkban bemutatjuk a *Magyar Lányok* íróinak arcképeit, akik tizenöt esztendő óta olyan hűséges, lelkes és buzgó segítőtársaink voltak. Sajnos, ez az arcképcsarnok nem teljes. Sokan vannak, akiknek arcképét nem bírtuk megszerezni, sokan vannak, akik eltávoztak közülünk örökre s vonásaik csak emlékezetünkben él[nek]. De így is fényes a névsor. Együtt van itt Magyarország íróinak színe-java” – írta a folyóirat tizenöt éves jubileumán a szerkesztőnő, s a lap az ünnepi alkalommal mintegy szerzői képes katalógust nyújtott át olvasóinak.³⁸ A lapszám a rövid összegzésen és ünneplésen túl (ön)reklámnak is felfogható, hiszen a leggyakoribb és legnépszerűbb szerzőit „ismertette meg” fiatal közönségével. Összesen mintegy negyvenhat portré szerepel benne: egy rajz (Gár-

donyi Gézáról), valamint negyvenöt fénykép (huszonnyolc férfi és tizenhét nőé).³⁹ A legtöbb felvétel arc- és mellkép, de van fél- és egész alakos ábrázolás is. Bársony István és Endrődi Sándor fotográfiája az *Uj Idők Magyar írók otthonukban* című sorozatában 1903-ban megjelent enteriörképekből való kivágat, Dánielné Lengyel Laura pedig nem egyedül, hanem a gyermekével szerepel a megjelent felvételen.

Olykor más alkalommal és apropóból is bemutatták a munkatársakat, korábbi szerzőket képen és írásban, így például Tábori Róbertnét (akinek két leányát a halála után Tábori Róbert második felesége, Tutsek Anna nevelte fel), később Tábori Róbertet, Gyarmathy Zsigánét vagy Lovik Károlyt, mindannyiukról a halálukkor emlékeztek meg. 1914-től pedig a lap munkatársai, gyakori szerzői arcképét is közzétette egy-egy művük, fordításuk közlésének megkezdésekor, mint írták: olvasóik kérésére. „Azt hisszük, szívesen látott újtással kedveskedünk olvasóinknak, hogy ezentúl bemutatjuk íróinkat nemcsak írásban, hanem képen is. Oly gyakran hangoztatták azt

³⁷ ZOMBORY István: „Asszonyország” = *Magyar Lányok*, 1914. február 1. (5. sz.), 71–74. (képek: 71., 72., 74.), idézet: 73. Lásd még: *Uj Idők*, 1913. június 22. (26. sz.), 660–664.

³⁸ TUTSEK Anna: Tizenöt esztendő = *Magyar Lányok*, 1910. január 1. (1. sz.), 1.

³⁹ Az egyik kép nem író, hanem Mühlbeck Károly festőt, rajzoló, a korszak neves és népszerű illusztrátorát ábrázolja.

a kívánságukat, hogy szeretnék a *Magyar Lányok* íróit látni, ismerni is. Tehát most teljesül óhajtasuk.”⁴⁰ A közönség így megismerhette például Vándor Iván (azaz Várady/Váradil Ilona), Gaál Mózes, Altai Margit, Zempléni Gyuláné arcvonásait.

A lap más esetekben is „reklámozta”, népszerűsítette magát, miközben egy olvasói közösséget is kialakított, hiszen a *Magyar Lányok* olvasói a közös programokkal, pályázati felhívásokkal, szerkesztői üzenetekkel egy adott közösség tagjainak érezhették magukat, akár úgy is, hogy nem vettek részt személyesen például a *Magyar Lányok* felolvasásán. Erre a rendezvényre 1903 márciusában, az Urániában került sor, amint erről egy fénykép és Góró Lajos egész oldalas rajza is tanúskodik. „Reméltük, hogy olvasóink érdeklődni fognak e felolvasás iránt, és hogy meg fogják tölteni a színházat mindazok a fiatal leányok, akik Budapesten oly ritkán jutnak hozzá egy kis, valóban nekik való szellemi szórakozáshoz. De az érdeklődés ily magas fokára és ilyen zsúfoltságra, ily tömeges megjelenésre nem is számítottunk. [...] A nagy látogatottságon kívül tanúja ennek [a nagy érdeklődésnek] az a sok-sok köszönő és elismerő levél és távirat, amelyet mindenfelől kaptunk, és amelyeket mint egy kedves emléket fogunk megőrizni. Lapunk egy barátja még abban a kedves meglepetésben is részesített, hogy amatőr felvételen örökítette meg azt a jelenetet, amikor a közönség a felolvasás után kijött a színházból. Mint kedves figyelmet küldte el nekünk a képet, s mi örömmel közöljük a *Magyar Lányokban*.”⁴¹ Néhány nagyobb újság (a *Pesti Napló* és a *Budapesti Hírlap*) részletesebb tudósítását is közölték, amelyet, mivel róluk volt szó, ők maguk nem írhatták meg. Ezekből a szövegekből megtudhatták a távol maradt olvasók a részletes programot is. Vidéki olvasói kedvéért a lap megjelenette a rendezvényen elhangzott szövegeket.

Egy évtizeddel később a lap a *Magyar Lányok* házát is bemutatta olvasóinak. A Singer és Wolfner Kiadó akkor költözött Andrassy úti új épületébe, erről tett közzé képes beszámolót a lap. „Mai számunkban bemutatjuk olvasóinknak a mi szép új otthonunkat, a szerkesztőséget, kiadót, hivatal, a levelezési osztályt, az expedíciót, ahol körülbelül huszonöt-harminc fiatal leány talál foglalkozást, kenyérkeresetet s azonkívül a könyvesboltot, amely a maga művészi és előkelő berendezésével valóságos látványosság számba mehet.”⁴² A cikk szerzője nemcsak a költözés

tényéről adott hírt, hanem beszámolt a kiadványokról is, ami jó lehetőséget nyújtott arra, hogy a kiadónak a magyar ifjúsági irodalom felvirágoztatásában játszott szerepéről hosszabban is írjon.

Végül érdemes szólni egy érdekes, egyedi kezdeményezésről is, amely tovább erősíthette a fiatal leányok közösséghez tartozását, és közvetlenül hozzájuk és róluk szólt: 1911-től kezdve éveken keresztül közölte a lap az olvasói beküldött portréit. „A *Magyar Lányok* olvasóit oly szoros kapcsolat fűzi hozzánk, oly rokonszenv és bizalom, hogy nagyon sokan közölök, szeretetök jeléül elküldik a »szerkesztő néninek« az arcképüket. [...] A mi leányaink ők... Hadd mutassuk be őket, egyiket-másikat itt, ennek a lapnak a hasábjain, amely mint egy nagy család tűzhelye egyesíti a családtagjait, az ő olvasóit. Ennél a bemutatásnál nem vezet semmi más tekintet, minthogy melyik kép alkalmas a reprodukálásra. Amelyik halvány, elmosódott, arról nem lehet jó levonatot készíteni, amelyik túlságosan sötét, égett, arról szintén nem. Legjobban szeretjük az amatőr fényképeket, ezeknek sokkal természetesebb a beállítása, mint amelyek a fényképésznél készültek. Hogy pedig a hiúság fölébresztése ki legyen zárva, nem írjuk alá egyiknek sem a nevét, csak így: Erzsike, Mariska, Rózsika, otthoniasan, bizalmasan, miként a családi körben, az iskolában, egymás közt szólítani szokták őket.”⁴³ A képek között portré, mellkép, térkép, egész alakos felvétel éppúgy található, mint kültéri felvétel, páros portré vagy csoportkép. Olykor különlegesebb pózban álltak kamera elé (mint például egy létra körül), és arra is van példa, hogy a lap célközönségének idősebb(nek látszó) leányok is elküldték arcképüket.

A fényképek készítőiről

Testvérilapjától eltérően – bár a kor gyakorlatának megfelelően Herczeg Ferenc lapja sem írta ki minden esetben a felvétel mellé a készítője nevét – a *Magyar Lányok* ritkán adta meg a fényképészek nevét. Más lapokból átvett képeknél – az *Uj Időket* nem számítva – szerepel ugyan a forráslap címe (a *Magyar Iparművészeti* vagy a világháború alatt *Az Esté*),⁴⁴ és a háború idején a bécsi Kilophot nevét is megadták a képek forrásaként, a professzionális fényképészek nevét azonban következtetetlenül és csak ritkán jelezték. A ma már inkább fotóművészként ismert Gaiduschek Erzsike (1875–1956)⁴⁵ és Székely Aladár

⁴⁰ [válasz egy olvasói levélre A szerkesztő postája rovatban] = *Magyar Lányok*, 1914. január 4. (1. sz.), 15–16., 15.

⁴¹ [TUTSEK Anna]: A *Magyar Lányok* felolvasása = *Magyar Lányok*, 1903. március 29. (14. sz.), 227. (kép: 217.).

⁴² [NÉVTELEN]: A *Magyar Lányok* új otthona = *Magyar Lányok*, 1913. január 19. (4. sz.), 66–67. (képek: 57., 59., 61., 62., 63., 65.), idézett rész: 67. Az *Uj Idők* ugyanezeket a fényképeket adta ki néhány további felvétellel együtt, de részben más szöveggel és képaláírásokkal.

[NÉVTELEN]: Az *Uj Idők* háza = *Uj Idők*, 1912. december 8. (50. sz.), 604–607. (képek: 604–610.)

⁴³ TUTSEK Anna: A mi leányaink... = *Magyar Lányok*, 1911. március 19. (12. sz.), 189–190.

⁴⁴ Elvéve jelezték, hogy egy kép az *Uj Idők* felvétele.

⁴⁵ Lásd E. CSORBA Csilla: *Magyar fotográfusnők 1900–1945*. Bp., Enciklopédia, 2000, 258–259.

A mi lányaink.
Négylevelű
lóhere,
Magyar Lányok,
1914.
augusztus 2.
© OSZK

(1870–1940) e tekintetben kivételnek számít (mindketőtől elsősorban művészi portrékat közöltek). Mellettük azonban csak elvétve olvasható fényképész neve a lapban, bár ilyenkor a korszak jeles és neves szakembereiét találhatták meg a képek alatt az olvasók. A teljesség igénye nélkül, ábécérendben adva meg a neveket, nem jelezve sem a megjelenés gyakoriságát, sem az első előfordulás sorrendjét, említhető: Balogh Rudolf (1879–1944), Békei [Ödön] (1876–1956),⁴⁶ Berger Rezső (?–?), Divald

Károly (1830–1897), Erdélyi [Mór] (1877–1934), Kallós Oszkár (1874–1955), Kiss Ferenc, Debrecen (?–?), Kiss Ottó (1876–1936),⁴⁷ Kossak [József] (1855–1922), Labori [Mészöly Miklós] (1883–1944 után), Letzter József, Debrecen (?–?), Merkadó és Kemény, Kecskemét,⁴⁸ Müllner János (1870–1925), Posfay Andor, Bicske (?–?), Révai Ilka (1873–1945?),⁴⁹ Révész [Imre (1895–1975)] és Bíró [Irma],⁵⁰ Strelisky,⁵¹ Uher Ödön (1862–1931),⁵² Vajda Sándor (?–?),⁵³ valamint a Bécsben működő Hermann Clemens Kosel (1867–1945).⁵⁴

Bár néhány szoros kivételtől eltekintve ezt egyáltalán nem jelezték, a *Magyar Lányok* és az *Uj Idők* vonatkozó évfolyamait átlapozva látható, hogy meglepően nagy arányban vett át képeket a szerkesztőnő Herczeg Ferenc lapjából, legyen szó professzionális fényképészek vagy amatőrök felvételeiről. Előzők esetében az *Uj Idők*ben megadott nevek alapján könnyen beazonosítható egy-egy felvétel készítője.⁵⁵ Az amatőrök nevét – szemben a hivatásos fényképészekkel – általában megadták, bár *A mi lányaink* sorozat e tekintetben kivétel. Mivel feltételezhető, hogy a leányportrékat – amennyiben amatőr felvételekről van szó – egy közeli családtag vagy rokon készítette, a név elhallgatásának talán az lehet az oka, hogy ne lehessen beazonosítani a leányok vezetéknevét (azért, hogy a „hiúság fölbresztése ki legyen zárva”, csak a keresztnévet adják meg a fényképek alatt).

A korszakban az évek során egyre több lett az amatőr és privát fényképész, hiszen a fényképezés fejlődésével, a gépek egyszerűbbé és olcsóbbá válásával szélesebb körben is elterjedt, és igényes elfoglaltságnak, szórakozásnak számított a fotográfia. A tanulmányban a lapok gyakorlatának megfelelően átvettem az „amatőr” kifejezést, amely jelen esetben nem utal minőségre, kizárólag a professzio-

⁴⁶ Lásd [BÉKEI Erzs]: [értesítés az édesapja halálhírérl] = *Uj Kelet*, 1956. május 10. (2364. sz.), [5.]; Békei Ödön az Iparművészeti Múzeum honlapján: <https://gyujtemeny.imm.hu/kereses/alkoto/bekei-odon/586607>

⁴⁷ Lásd KOVÁCS Ida: *Kiss Ottó fényképész hagyatéka (Egyetemi szakdolgozatok 11.)* = *Fotóművészet*, 1999, 1–2. sz., 91–96.

⁴⁸ Merkadó Gyula (1880–1934) és Kemény [?] (?–?), Kecskemét. Az évszámokhoz lásd: http://www.oroklet.hu/cgi-bin/temeto_ez.cgi?igy=0&tkod=127&nyelv=1&elso=M

⁴⁹ E. CSORBA: *i. m.* (2000), 268–269.

⁵⁰ Szilágyi Gábor egy személynek tekinti Révészt és Bíró. SZILÁGYI Gábor: *Magyar fotográfia története. A fémképtől a színes fényképig*. Bp., Magyar Filmintézet, 1996, 239., 47. sz. jegyzet; Baki Péter mindkét nevet megadja. BAKI Péter: *A fotográfia és a magyar sajtó kapcsolata 1945-ig. Doktori disszertáció*. Bp., ELTE BTK, 2011, 70.

⁵¹ A lap nem adta meg a fényképész keresztnévét, de Strelisky Lipót az 1890-es évektől fokozatosan fiának engedte át a műtermet, így a képek legnagyobb részét minden bizonnyal Strelisky Sándor készítette. „Jogilag és szokásjogilag míg az apa nevében van az iparendély, ő számít a kép készítőjének, tehát jogi értelemben 1902-ig Strelisky Lipót a Strelisky-műteremben készült felvételek szerzője. Bizonyos

azonban, hogy az 1890-es években számos olyan fénykép került ki a műteremből, ami már Strelisky Sándor munkája.” L. BAJI Etelka: *Strelisky. Egy fényképészdinasztia száz éve*. [Kecskemét], Magyar Fotográfiai Múzeum, 2001, 40. Strelisky Lipót: 1807–1905, Strelisky Sándor: 1851–1922.

⁵² A fényképészek születési és halálozási adatait – ahol külön nem jeleztem – elsősorban az alábbi kötetből és adatbázisokból vettem: SZAKÁCS Margit: *Fényképészek és fényképészműtermek Magyarországon (1840–1945)*. *Adatok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának gyűjteményéből*. Bp., Magyar Nemzeti Múzeum, 1997; <https://gallery.hungaricana.hu/>; <https://hu.museum-digital.org/>

⁵³ A fényképészt az *Uj Idők*ben szereplő azonos fényképe alapján lehet beazonosítani: 1904. február 7. (6. sz.), 124. Bár a lap nem írja, más forrásból tudható, hogy Vajda Sándor Szabadkán működött. Lásd a műtermében készült fényképek hátoldalát: <https://www.fotok.hu> és <https://fortepan.hu>

⁵⁴ Lásd <https://www.geni.com/>

⁵⁵ A megadott névlistába további nevek kerülhetnek a *Magyar Lányok* és az *Uj Idők* fényképeinek teljes körű, tételes összevetése után, és jelen tanulmányban sem utaltam minden esetben a társalaphoz is szereplő fotográfiaira.

Hozafelé...,
László Margit
amatőr fényképe,
Magyar Lányok,
1914. május 3.
© OSZK

nalista fényképészekről való megkülönböztetésként, a műkedvelő fotográfus értelemben használok, legyen szó komoly amatőrökről vagy saját örömeikre kodakoló privát fényképezőkről,⁵⁶ a szakirodalom azonban megkülönbözteti őket, sőt a számos fényképészeti díjat nyert aradi zongorakészítő Faix Jacques (1870–1950) amatőr fényképészt „műkedvelő fotóművésznek” nevezik.⁵⁷ Az amatőr és privát fényképezők között különbség például, hogy utóbbiak „másra bízzák az exponált kép előhívásának és másolásának kevésbé élvezetes, szakértelmet igénylő feladatát és a fényképezéstől csakis emlékképet várnak, maguk és közvetlen környezetük örömeire”.⁵⁸ A korban sokan küldték be fényképeiket az illusztrált lapoknak, amelyek közül nem egy bátorította is erre az olvasóit. A *Magyar Lányok* is egyre több amatőr felvételt közölt, amelyek egy része szintén a testvérlapból való át-

vétel volt. Készítőik között találni férfiakat és hölgyeket, arisztokratákat és polgári származásúakat egyaránt, és többüktől több képet is közöltek. A teljesség igénye nélkül érdemes néhány példát kiemelni mind a nevesebb, a korban (is) számontartott és komoly díjakat nyert amatőrök, mind a – feltehetően – csak saját szórakozásukra „kodakolók” közül.

A komoly amatőrök között Faix Jacques mellett említhető még *A Kamera* című amatőr lap egyik szerkesztője, Grabowszky Arthur, valamint Horváth C. Guidó és a debreceni banktisztviselő Haranghy György is.⁵⁹ A korszak ismert és neves főúri műkedvelő fényképésze volt Izabella főhercegnő, akinek több felvételét adták közre a korabeli lapok, és aki kiállításokon is szerepelt (és díjat is nyert). „Tehetséges és aprólékos fényképező volt.”⁶⁰ A *Magyar Lányok* két felvételt jelentetett meg tőle 1905-ben.⁶¹ Raj-

⁵⁶ Néhány esetben nem írták ki, de feltételezhető, hogy amatőr felvételtől van szó.

⁵⁷ TÖRÖK Klára: *Faix Jacques (1870–1950) élete és ritkán látott felvételei* = *Mai Manó Ház blog*, 2019. október 27. <https://mamanohaz.blog.hu/>

⁵⁸ STEMLERNÉ BALOG Ilona: *Történelem és fotográfia*. Bp., Osiris, 2009, 101.

⁵⁹ BÁN András: *A dilettáns művészkedés újabb játszóterévé ne avassák!* = *Magyarország a XX. században*. III. kötet. Kultúra, művészet, sport és

szórakozás. Szerk. KOLLEGA TARSOLY István, Szekszárd, Babits, 1998, 59–61.

⁶⁰ BAJI Etelka: *Izabella Croy-Dülmen főhercegnő* = KINCSES Károly: *Fenséges amatőrök. A magyar arisztokrácia és a fényképezés (1839–2006)*. Kecskemét, Magyar Fotográfiai Múzeum, 2006, 124–130., 124.

⁶¹ *Magyar Lányok*, 1905. január 1. (1. sz.), 13.; január 29. (5. sz.), 81. A két kép az *Új Időkben*: 1904. december 18. (51. sz.), 600., 597.

tuk kívül közöltek felvételt például a költő és művészeti író Koronghi Lippich Elektől, a fővárosi polgármestertől, Bárczy Istvántól, „a magyar motorsport egyik kiemelkedő versenyzőj[étől]”, Delmár Waltertől,⁶² az utazó Mocsáry Béláné Fáy Máriától és a későbbi zenemű-kereskedő Klökner Margittól is.⁶³ Bár nem jellemző, néhány külföldi példa is hozható amatőr fényképészekre, így az Északi-sarkról Cook fényképét közölték 1909-ben, 1913-ban pedig egy afrikai elefántcsordáról adtak közre fotográfiát, amelyet Kermit Roosevel, Theodore Roosevel fia fényképezett „egy fa ágáról, huszonöt méter távolságból”.⁶⁴ A ma már talán kevésbé ismert nevek közül pedig említendő sokak mellett Blazek Helén, Csermák Mátyás, Hegyes-halmi Fischer Viktorné, Hruska Gyula, Kerecset János, László Margit⁶⁵ és Moussong Miklós. Az I. világháborúban – más lapokhoz hasonlóan – a *Magyar Lányok* is jelentetett meg felvételeket katonatisztekől, így például mások mellett báró Ubori főhadnagy, Kostka István huszárfőhadnagy, Félegyházi László, Grausz Sándor, Szebenyi Andor és Weber Ferenc hadnagyság felvételeit, olykor pedig csak annyit jeleztek, hogy az adott képet egy hadi pilóta készítette.

Röviden érdemes arra is kitérni, hogy nagyon széles volt az amatőr fényképek tematikája is. Van köztük portré és csoportkép, (beállított) életkép, táj-, természet-, épület- és pillanatkép. Az olvasók találhattak felvételeket amatőröktől balatoni jachtról, erdélyi vidékekről, dunai alkonyról, legelő báránnyokról, madárfészkekről, jégvágásról, gyümölcsárús asszonyról, sulyomszedő gyerekekről, hortobágyi legényekről, dézsajavításról, virágvásárról és kefépiacról, nagymosásról, szüretéről, szánkózókról, sakkozó párról, varróasztal mellett ülő nőről vagy olvasó kislánnyról, a katonák fényképei között pedig egyebek mellett használatban lévő gépfegyverekről, éjjeli támadásra készülő katonákról, doberdói segélyhelyről, hólapátolásról, keresztokról, tábori áldozásról, ünnepélyről és pataokban való fürdőzésről.

Végül érdemes röviden idézni két, témához kapcsolódó szövegből. Az első az amatőrök szenvedélyét és lelkesedését tükrözi: „Több mint bizonyos, hogy a világon legkíváncsiabb ember az amatőr-fotográfus. Eljut mindenüvé, ha kell, sok fáradsággal. Majdnem hogy azt mondhatni: előtte semmi sincs elzárva. A nagy világszenzációk, előkelő ünnepélyek, az utca élete, a város és a természet ké-

pei: mindez nem marad érintetlen masinájától. Beállítja a kodakot s szakszerűen szólva: lekapja őket.”⁶⁶ A másik írás egy bő évtizeddel később jelent meg, kép nélkül, és a magyar fényképtémák felfedezésére buzdította a kodak híveit, köztük a lap célközönségét. „A fényképmasina ma igen sok ember számára elmaradhatatlan rekvizitum, ha útra kél idegen tájak és városok felé. [...] Sokan hatalmas fényképgyűjteménnyel térnek haza egy-egy ily idegenben végzett útról, amelynek emlékei aztán tovább élnek a fényképek lapjain. [...] Reméljük [...], hogy... a magyar téma méltóbb szerepet fog elfoglalni a fényképezők művészkedése körül, mint eddig.”⁶⁷

Összegzés helyett

A *Magyar Lányok* a többi századfordulós képes folyóirathoz hasonlóan az évek, évtizedek alatt egyre több fényképet közölt. A fotográfiák jellegük és tartalmuk által jól tükrözik a lap értékrendjét és célközönségét is, legyen szó általános jellegű vagy valamilyen aktualitáshoz kapcsolódó felvételtől. A szerkesztők a korszak neves professzionális fényképészei, fotóművészei és műkedvelői felvételei mellett az olvasók és privát fényképezők képeit is közzétették, és más lapokból is átvettek illusztrációkat (hol jelezve, hol nem a „kölcsonzést”). A sokszínűség a képek műfajában és tematikájában is tükröződik, bár a főbb hangsúlyok jól mutatják a lap irányultságát és prioritásait. S bár már a képanyag gyors átnézése során is érzékelhető, hogy a két és fél évtized alatt a témák súlypontjai változtak, ennek részletes áttekintéséhez további elemzések szükségesek.

A *Magyar Lányok* sok esetben nem adta meg a fényképészek nevét, és azt sem jelezte, hogy a testvérlapjából vette át a képeket. A lapokat ismerők számára azonban számos fénykép esetében azonnal szembetűnik az azonoságuk. A két lap fotográfiáinak tételes összehasonlítása egyfelől a fényképészek beazonosításához nyújthat segítséget, másrészt megmutathatja, hogy milyen témájú felvételek jelentek meg mind a két folyóiratban, milyen időbeli eltolódással, (részben) azonos vagy különböző szöveggel, esetleg csak egy képaláírással. Az összevetés arra is rávilágíthat, hogy melyek voltak azok a képek, amelyek csak Tutsek Anna lapjában jelentek meg. Mindez azonban már egy következő tanulmány témája.

⁶² Lásd Delmár Walter szócikkét: *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerk. KENYERES Ágnes, <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>

⁶³ *Központi Értesítő*, 1928. augusztus 16. (33. sz.), 690.

⁶⁴ *Magyar Lányok*, 1913. szeptember 21. (39. sz.), 197. Ugyanez a kép az *Új Időkben*: 1910. október 16. (42. sz.), 355.

⁶⁵ Az itt közzétett felvétele az *Új Időkben* is megjelent: 1913. szeptember 21. (39. sz.), 315.

⁶⁶ [NÉVTELEN]: *Fézskek = Magyar Lányok*, 1906. május 13. (20. sz.), 322. (képek: 315., 319.)

⁶⁷ [NÉVTELEN]: *Amatőrök szezonja = Magyar Lányok*, 1918. május 5. (19. sz.), 302–303.